

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARI İÇİN GÖRSEL SANAT EĞİTİMİ VE ESTETİK

Şakire OCAK-KARABAY¹, Gamze BİLİR-SEYHAN²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, “Materyal Geliştirme” dersinde, öğretmen adaylarının “çocuk hakları” teması çerçevesinde ürettiği özgün ve yaratıcı eğitim materyallerine yönelik örnekleri incelemektir. Bu nitel çalışmada araştırmacılar, öğretmen adaylarının çocuk hakları teması kapsamında sanatsal ve estetik bakış açısıyla geliştirmiş oldukları materyalleri doküman inceleme yöntemiyle değerlendirmişlerdir. Materyaller öğretmen adaylarıyla değerlendirilmiş, bu süreçte yaşamış oldukları deneyimlerle ilişkili görüşleri grup olarak tartışılmıştır. Okul öncesi eğitiminde yaygın olarak kullanılan somut kavramlardan ziyade daha az tercih edilen soyut kavramlar ve kazanımların kullanımına yönelik bilgilendirmelerle öğretmen adaylarının sosyal farkındalıklarının artırılması üzerine çalışılmıştır. Bu süreçte materyallerin tasarımlarında kullanılacak olan tema “çocuk hakları” olarak belirlenmiştir. Araştırmacılar gözetiminde, öğretmen adayları amaca yönelik özgün artık materyaller kullanarak bireysel ya da grup olarak tasarımlarını gerçekleştirmişlerdir. Öğretmen adaylarına temayla ilişkili derinlemesine araştırma yapmaları ve bulduklarını paylaşımları için zaman verilmiştir. Ders kapsamında, bu araştırmaları paylaşarak yapacakları ürünlerin eskizleri üzerinden görüşler hep birlikte tartışılmıştır. Erken dönemde, çocukların sanat ve estetikle kurdukları bağlantılar sanata duyulacak ilginin oluşturulmasına ve sanat ve estetikle ilgili önemli becerilerin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Okul öncesi öğretmen adaylarının mesleki yaşamlarında sanat ve estetik konularını uygulamaya geçirebilmeleri için lisans eğitimlerinde bu konulara yönelik zengin içerikli eğitimler almaları, donanımlı olmaları ve deneyim kazanmaları yaratıcı, sanatsal ve estetik duyuları gelişmiş çocuklar yetiştirebilmek için önemli bir fırsat olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi dönem, sanat, estetik, yaratıcılık, okul öncesi öğretmen, materyal tasarım

¹Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, sakire.ocak(at)ege.edu.tr

²Ar. Gör., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, gamze.bilir.seyhan(at)ege.edu.tr

VISUAL ART EDUCATION AND AESTHETIC FOR PRESCHOOL EDUCATION CANDIDATES

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze original and creative material examples developed by teacher candidates under the theme of “child rights” in “Material Development” course with art and aesthetic perspective. In this qualitative study, these materials were analyzed via document analysis. The materials were assessed with teacher candidates, and as a group they had discussion on their thoughts about experiences in this process. By using abstract concepts and gains, researchers aimed to increase teacher candidates’ social awareness. In this process, “child rights” was determined as theme for the purpose of using in material development. Under the supervision of researchers, teacher candidates developed their original materials by using different materials, as individual or group. Time was given to teacher candidates for researching the theme in detail, and sharing their findings with the rest of the class, so whole class discussed about the sketches of their designs. In early years, connections which children establish with art and aesthetic are going to contribute to having a lasting interest to art and developing important art and aesthetic skills. Preschool education teachers’ attendances to courses with rich art and aesthetic content, being equipped with these subjects, and having such experiences are seen as an important opportunity for teacher candidates to be able to train creative children with art and aesthetic skills.

Keywords: Early childhood period, art, aesthetic, creativity, preschool teacher, material design

GİRİŞ

Okul öncesi dönemde verilecek olan sanat eğitimi sürecinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmeleri beklenen öğretmenlerden çocukların yaratıcılıklarını desteklemeleri ve keşfedebilecekleri bir ortam yaratmaları beklenmektedir. Eğitimciler, çocukların kendilerini duyguları, düşünceleri ve deneyimleri aracılığıyla ifade etmelerini sağlamanın yanında, sanatla ilgili çeşitli araç gereçler yardımıyla duyuşal keşifler yapmalarına da imkân sunmalıdır (Fox & Schirmacher, 2014). Bu dönemde, öğretmenlerin görevlerinden biri de sınıf ortamını çocukların üretmek etkili vakit geçirebilecekleri bir yer haline getirmektir. Bu nedenle, sınıfta çocuklara zengin uyaranlar sağlanmalıdır. Nitekim yapılmış olan sanatsal dokunuşlar, sınıfı estetik açıdan tatmin edici bir ortama dönüştürebilmektedir. Aynı zamanda sanat çocukların öğrenmelerini ve gelişimlerini desteklemek için kullanılacak en önemli araçlardan biri olarak düşünülmektedir (Temel, Kaynak, Paslı, Demir & Çemrek, 2016). Yürütülmüş olan bir çalışmada, yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi çocuklarına verilen seramik eğitiminin, çocukların gelişimlerine etkileri ve ortaya çıkan ürünlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, yetersizliği olan ve olmayan çocukların sosyal becerilerini geliştirdikleri tespit edilmiş, tüm çocukların arkadaşlıklar kurma, sıra bekleme, paylaşma, işbirliği yapma ve yardımlaşma konularında gelişim gösterdikleri gözlenmiştir (Altundağ, Ural, Eratay & Aydoğan, 2017).

Yetişkinlerin genelde tepki göstermedikleri pek çok durumun, çocuklara çekici geldiği belirtilmektedir. Aynı zamanda, çocukların duygularını estetik bir tavırla ortaya koydukları ifade edilmektedir. Ayrıca, çocuklar öğretmenlerini giyinüşleriyle, davranışlarıyla ve iletişim biçimleriyle estetik bir model olarak almaktadırlar (Wix, 2009). Estetik gelişim için çocukların güzel ortamlarda bulunmaları, sanat örnekleriyle deneyim kazanmaları, yetişkinlerle sanat ve estetik hakkında konuşmaları gerekmektedir.

Literatürde estetik gelişimle ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüş, Lowenfeld tarafından ortaya atılan, çocuğun yaratıcı sürecine saygı duyulmasını vurgulamakta, yaratma ve duyguların ifade edilmesini merkeze almaktadır (Lowenfeld & Brittain, 1970). Bu bakışa göre uygun zaman, destek, yaratıcı sanat malzemeleri ile etkileşim şansı ve modellerden uzak kalma imkânı tanındığında çocuğun içindeki sanatçı ortaya çıkacaktır. Öte yandan, bu bakışta çocuklara model oluşturmamak adına okullarda sanat etkinliklerine katılmalarıyla, estetik gelişimi destekleyen eğitimin verilmesi konuları eksik kalmaktadır. Bu görüşe karşı çıkan diğer görüş ise Eisner (1985) ve Broudy (1972) tarafından ortaya atılmıştır. Bu görüşe göre, çocukların estetik anlayışlarının gelişebilmesi için sanat eserlerinin çocuklara sunulması gerekmektedir. Çocukların çeşitli sanat disiplinlerinden eserlerle deneyimler kazanmaları, eserlere ve söz konusu ortama verdikleri yanıtlar sanat konusunda öğrenmelerinin ayrılmaz bir parçasıdır (Feeney & Moravcik, 1987). Bu bağlamda, çocukların bu tür uyaranların yer aldığı bir çevrede bulunmalarının önemli olduğu düşünülmektedir.

Erken yaşlarda sanatla kurulacak bağlantı yaşam boyu sürebilecek sanata duyulacak ilginin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bu katkıyı artırabilecek kişilerden birisi de okul öncesi öğretmenleridir. Okul öncesi dönemde, farklı sanat dalları için ortam sunarak çocukların deneyim kazanmaları, sanata ve estetiğe ilişkin kavramları öğrenmeleri ve bu alanlara yönelik bir bakış açısı geliştirmeleri için öğretmenlerin yaklaşımlarının çok önemli olduğu düşünülmektedir (Cevher Kalburan, 2012; Yazıcı, Baydar & Pınarcık, 2016). Nitekim Okul Öncesi Eğitim Programında yaratıcı çocukları ancak yaratıcı öğretmenlerin yetiştirebileceği belirtilmektedir (MEB, 2013). Öte yandan, okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmenlerin sanat eğitimine yer vermemelerinin eğitim bağlamında önemi bir eksiklik olduğu düşünülmektedir (Özal Göncü, 2016). Bu nedenle alanda çalışmakta olan öğretmenlere ve öğretmen adaylarına görsel sanatı ve estetiği sadece sanat etkinlikleri kapsamında sunmanın ötesinde, sınıf ortamının düzenlenmesinde, günlük eğitim akışı içinde gerçekleştirilen etkinliklerde ve eğitici materyallerin geliştirilmesinde kullanabileceklerine yönelik öğretmenlerin yetkinliklerini arttırmak kritik bir işleve sahiptir.

Okul öncesi dönem öğretmen adaylarının sanatsal bakışını geliştirmeleri beklenmektedir. Bunun için duyu ve düşüncelerini kendi yaratıcı bakışından süzerek geçirmelerini destekleyen bir eğitimsel süreçten geçmeleri önemlidir. Böylelikle sanatsal değeri olan çalışmalarını yapabileceklerine yönelik özgüvenleri artabilecektir (Ercivan Zencirci, 2012). Ayrıca okul öncesi öğretmenlerinin çocukların toplumsal yaşamın sorunlarına karşı duyarlılık geliştirmesinde görsel materyallerin değerinin farkında olması gerekmektedir. Nitekim sanatın, öğrencilerin günümüz toplumuna aktif katılımlarını desteklediğini ve düşünce becerilerinin gelişmesinde katkıda bulunduğunu gösteren bol miktarda kanıt olduğu belirtilmektedir (Ulusal Sanat Eğitimi Birliği Konsorsiyumu-Consortium of National Arts Education Associations, 1994). Dolayısıyla çocukların içinde buldukları dünyayı bilişsel süreçleri içinde değerlendirerek ona yeni bir anlam yüklemeyi öğrenebilirler. Bu nedenle, sanatsal olanakları çocuklara eğitim sürecinde sağlayabilmek için öğretmen adaylarının lisans düzeyinde aldıkları derslerde öncelikle kendilerinin aktif süreçlerden geçmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Bu bilgiler ışığında, Okul Öncesi Öğretmenliği lisans programında öğrenim gören öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen Materyal Geliştirme dersinde sosyal sorunlara yönelik farkındalık arttırabilecek bir temayla çeşitli sanatsal ve estetik değeri olan, doğal materyaller kullanılarak özgün ürünler geliştirilmeye çalışılmıştır. Çocukların artık malzemeler kullanarak sanatsal ürünler üretebilmelerine, parça bütün ilişkisini kavrayabilmelerine ve üç boyutlu doku form bilgisi kazanmalarına (Ercivan Zencirci, 2012) yönelik destekleyici eğitim sunabilmeleri için öğretmen adaylarına, geleneksel malzemelerin ötesinde atık olarak nitelendirilen malzemelerle özgün teknikler kullanarak sanatsal ürünler geliştirmelerine olanak sağlayan bir bakış kazandırılmaya çalışılmıştır. Adayların üretmiş oldukları materyal tasarımlarında “çocuk hakları” teması ele alınmıştır, böylelikle söz konusu eserlerin hem çocukların hem de velilerin toplumsal bağlarını güçlendireceği düşünülmektedir. Öğretmen

adaylarının özgür sanatsal yaratma ortamında kamçıldıklarında, ortaya koydukları sanat ürünlerinin zenginliği karşısında kendi becerilerine yönelik öz farkındalıklarının artması (Ercivan Zencirci, 2012) beklenmektedir. Ayrıca, adayların çocuklarla gerçekleştirecekleri etkinliklerde yaratıcı bakış açısını tetikleyecek bir yaklaşımla çocuklardaki yaratma potansiyelini ortaya çıkaracak çalışmalar sergileyebilecekleri öngörülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın birden farklı eğitsel amaca hizmet ettiği ifade edilebilir. Tüm bu bilgiler ışığında, bu çalışmada Okul Öncesi Öğretmenliği lisans programında “Materyal Geliştirme” dersinde, “Çocuk Hakları” teması çerçevesinde öğretmen adaylarıyla birlikte üretilen, özgün ve yaratıcı eğitim materyallerine yönelik örnekleri tartışmak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu nitel bir çalışmada, doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, öğrencilerin yapmış oldukları ödevlerin, ders planlarının, sınavların, kitapların incelenmesinde kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Bu bağlamda, öğretmen adayları tarafından “Materyal Geliştirme” dersi kapsamında çocuk hakları teması çerçevesinde geliştirilen eserlerin incelenerek tanıtılması amacıyla en uygun yöntemin doküman incelemesi olduğu tespit edilmiştir. Çocuk hakları temasının altında çeşitli alt temalar tartışılarak, söz konusu temalar hakkında araştırmalar yapılmıştır.

Veri Toplama Süreci

Verilerin elde edilmesi amacıyla, ilgili lisans programında öğrenim gören öğretmen adayları, 2014 – 2015 eğitim yılında aldıkları Materyal Geliştirme dersinde okul öncesi eğitiminde materyal kullanımı ve materyal geliştirme konularında bilgilendirilmişlerdir. Bu doğrultuda, öğretmen adaylarına çocuk ve sanat kapsamındaki zengin görsellerle özgün materyaller kullanılarak oluşturulmuş estetik tasarımlar sunulmuştur. Söz konusu kavramlarla ilişkili çeşitli görsellerin, videoların, çocuk kitaplarının, heykellerin, sanat etkinlikleri kapsamında yapılmış materyallerin araştırılması için adalara süre tanınmış, bunlar sınıf ortamında paylaşarak fikirler tartışılmıştır. Öğretmen adaylarına çocukların gelişim özelliklerine göre görsel sanat eğitimini nasıl uygulayacaklarına yönelik teorik bilgiler sunulmuştur. Çocukların gelişimlerine uygun oyun materyalleri geliştirirken çocukların sanatsal ve estetik gelişimlerini göz önünde bulundurmaları ve bu bağlamda nelere dikkat etmeleri gerektiği aktarılmıştır. Ayrıca, başarılı sanatçıların özgün ürünlerine yer verilmiş, farklı okullarda üretilmiş olan eserler, sanat etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar ve estetik değere sahip okul öncesi eğitim ortamları da tanıtılmıştır. Öğrencilerin ürettikleri eserlerde kullandıkları renklere, boyutlara ve dayanıklılık özelliklerine dikkat etmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur. Nitekim Alaman da (2014) sanatsal bir yapıt olarak değerlendirilen afişlerde renklerin dikkat çekici, çarpıcı, eserin anlamına uygun olarak seçilmesinin hedef kitle üzerinde etkili olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca, materyal geliştirme konusunda daha az kullanılmakta olan soyut kavramlar ve kazanımlara yönelik paylaşımlarla öğretmen

adaylarının sosyal farkındalıklarının artırılmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda, öğretmen adaylarının güncel sorunlara yönelik görüşlerini ifade edecekleri ürünleri geliştirmeleri, bu sorunlar bağlamındaki soyut kavramlar üzerinde düşünceleri için bir süre tanınmıştır. Bu sürecin sonunda, geliştirilecek olan materyallerin tasarımlarında kullanılmak üzere “çocuk hakları” teması seçilmiştir. Tüm çocuk hakları üzerinde araştırmalar yapılmış, tartışmalar yürütülmüş ve öğretmen adayları üzerinde çalışacakları çocuk hakkını seçme konusunda özgür bırakılmışlardır. Böylelikle, her öğretmen adayının kendi isteğiyle belirleyerek materyal geliştirirken esas alacağı bir çocuk hakkı maddesi olmuştur.

Bu tema çerçevesinde, araştırmacıların eşliğinde düşünsel bir sürece girmiş olan öğretmen adayları çeşitli materyaller üzerinde düşünmüşler, tasarımlarını çizmişler ve sınıf ortamında arkadaşlarıyla paylaşımlarda bulunarak fikir alış veriş yapmışlardır. Bu süreçte özgün fikirlerini, artık materyaller kullanarak nasıl sanatsal bir ürüne dönüştüreceklerine yönelik görüşleri paylaşılmıştır. Geri bildirimler doğrultusunda öğretmen adayları alışılmışın dışında eğitim materyalleri geliştirmelerine yönelik farklı yorumları edinme şansı yakalamışlardır. Ayrıca farklı bakış açıları doğrultusunda kendi düşünsel yapılarında düzenlemeye giderek esnek bakış açısı kazanmalarına olanak sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu basamakların ardından, materyal geliştirme süreci başlamıştır. Araştırmacılar gözetiminde, amaca yönelik olarak artık materyaller kullanılarak öğretmen adayları tasarımlarını gerçekleştirmişlerdir. Süreç boyunca, öğretmen adaylarına sorun yaşadıklarında, materyal seçimlerinde geri dönütler verilerek destek sağlanmıştır. Böylelikle, öğretmen adayları için yaparak yaşayarak öğrenmelerinin gerçekleştiği bir eğitim ortamı hazırlanmıştır. Aynı zamanda, öğretmen adaylarının ihtiyaç duyduklarında destek alabilecekleri ve fikirlerini geliştirebilecekleri bir süreç yaşamalarına olanak sağlanmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan ürünler öğretmen adaylarıyla birlikte değerlendirilmiş, süreç içerisinde yaşadıkları deneyimlerle ilişkili görüşleri grup olarak tartışılmıştır. Oldukça fazla sayıda üretilen eserler oluşturulmuş kriterler çerçevesinde incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, eserlerden dokuz tanesi seçilerek bu çalışmada ele alınacak olan veriler olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Öğretmen adayları tarafından çocuk hakları teması çerçevesinde estetik bir bakış açısıyla ve artık materyaller kullanılarak geliştirilmiş olan ürünler araştırmacılar tarafından bağımsız bir şekilde değerlendirilmiştir. Tasarlanan materyalin yapılışı sırasında artık materyal kullanılması, soyut bir sosyal mesaj taşınması, bu soyut mesajın somutlaştırılabilmiş olması, yaratıcı bir boyut taşınması, estetik bir bakış açısıyla üretilmiş olması, sağlam ve temiz çalışılmış olması kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Öğretmen adaylarının bu kriterleri gözeterek bir materyal geliştirme süreci deneyimlemiş olmalarının, mesleki yaşamlarında da bu tür yaratıcı ve estetik bakış açısına sahip deneyimler yaşamalarına temel oluşturacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda, materyali geliştiren öğretmen adayının süreç

içerisindeki katılım durumuyla göstermiş olduğu gelişmeler de araştırmacılar tarafından izlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından geliştirilmiş olan materyaller araştırmanın bulgular bölümünde detaylı bir şekilde tanıtılmaktadır. Ayrıca bulgular kısmında, öğretmen adaylarının materyaller geliştirme sürecine yönelik değerlendirmeleri kendi ifadeleriyle yer verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik Önlemleri

Geçerliğin güçlü yan olduğu nitel araştırmalarda, bulguların doğruluğu bir araştırmanın geçerliğini ortaya koyan en önemli etmenlerdendir (LeCompte & Goetz, 1982). Bu araştırmanın geçerliğini sağlamak için çalışma kapsamındaki planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde konuyla ilgili literatür temel alınmıştır. Buna ek olarak, araştırmanın geçerliği için uygulama sürecinin planlanması, materyallerin değerlendirilmesi sürecinde uzman görüşü alınması, araştırma süreci detaylı bir şekilde açıklanması ve tartışmanın literatürdeki diğer çalışmalar ışığında yapılması gibi önlemler sıralanabilir. Çalışmanın güvenirliliği için de bir takım önlemler alınmıştır. Geliştirilen materyallerin öğretmen adaylarının görüşleriyle sunulması, araştırmacıların materyallerin değerlendirmesini bağımsız şekilde gerçekleştirmesi, analizlerin karşılaştırılması ve görüş birliğine ulaşılması, tanıtılan materyallerin fotoğraflarının arşivlenmesi, materyallerle ilgili amaç ifadelerinin ve öğretmen adaylarının görüşlerinin olduğu dosyaların arşivlenmesi ve nesnel sonuçlar için araştırmacıların yanlılığı önleyecek şekilde çalışmayı yürütmeleri gibi önlemler ise çalışmanın güvenirliliği için kullanılmıştır.

Bir çalışmada araştırmacıların ele aldıklarını konuyu gerçekçi ve açık bir şekilde tanımlayabilmesi araştırmanın niteliği artırmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2008). Bu çalışmada, tanıtılan materyalleri incelemek amacıyla araştırmacılar tarafından değerlendirme kriterleri oluşturulmuştur. Nitel araştırma özelliği taşıyan çalışmalarda, araştırmacılar çeşitli yöntemlerle veri toplayarak bu verilerin analizlerini raporlaştırmaktadır. Bu kapsamda, araştırmacılar yanlılığı önleyecek şekilde öncelikle birbirlerinden bağımsız şekilde materyalleri incelemişlerdir. Daha sonra bu incelemeleri karşılaştırmışlardır. Materyaller hakkındaki görüş ayrılıkları üzerinde tartışmışlar ve görüş birliğine vardıkları materyalleri bu çalışmaya dahil etmişlerdir. Araştırmacılar bu süreçle verileri elde etmiş, bulgular haline getirerek literatürdeki kaynaklarla ilişkilendirerek sonuçlara ulaşmışlardır.

BULGULAR

Araştırmanın amacı kapsamında, 2014 – 2015 eğitim yılında Materyal Geliştirme dersinde okul öncesi öğretmen adayları tarafından çocuk hakları teması kapsamında okul öncesi dönem çocuklarına yönelik olarak geliştirilen çeşitli eserler arasından seçilmiş 9 örnek bu bölümde sunulmaktadır. Ayrıca öğretmen adaylarından eserlerini oluştururken söz konusu temayı seçme nedenleri, nasıl bir düşünsel süreçten geçtikleri, farkındalık yaratmak istedikleri düşüncelerini eserleriyle anlatmanın

kendilerinde nasıl bir duyguyu tetiklediği hakkında yazılı metinler istenmiş ve metin içinde öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

9 Örnek Eser

1. Eser: Analı Kuzu, Kınalı Kuzu

Çocuk haklarına dair sözleşme maddesi: Çocuklar anne babası tarafından bakılma hakkına sahiptir.

Bu maddeye yönelik olarak, öğretmen adaylarıyla erken yaşlarda çocukların temel ihtiyaçlarının eksiksiz karşılanması gerektiği tartışılmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin ilk görevinin çocukların yaşamını korumak olduğu çeşitli görsellerle paylaşılmıştır. Çocuk hakları sözleşmesi göz önüne alındığında bu madde adaylar tarafından açıklanmış olsa da bunun bazen yerine getirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda, anneliğin anne üzerine ciddi sorumluluklar yükleyen, fedakârlık isteyen bir iş olduğunu ve bir çocuğa sahip olmanın anne için pek çok zorluğun temelini oluşturduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 1

Anne olmak dipsiz bir okyanus gibidir bazen en büyük acıları bile yutar.

Yazarlar

Öğretmen adaylarının düşünceleri:

“Eser anne çocuk ilişkisini anlatmaktadır. Tekerlekler üzerindeki figür anneyi temsil etmektedir. Annenin başındaki kafes biçimindeki şapka kafasına hapsolmuş hayalleri, kaygı, yoksulluk gibi düşünceleri barındırmaktadır. Kolları arasında duran çocuk figürü ise annenin çocuğudur. Kuşlarsa annenin hayallerini temsil etmektedir.”

Bu eserin sevgi, hayaller, endişe, kaygı, umutsuzluk gibi soyut kavramlar kapsamında öğretmen adayları tarafından aile eğitimlerinde sosyal farkındalık amaçlı eğitimsel bir materyal olarak kullanılabilceği düşünülmektedir.

2. Eser: İki Çocuklu Annenin Savaşı

Çocuk haklarına dair sözleşme maddesi: Her çocuğun eğitim almaya hakkı vardır.

Tablo 2

Anne olmak bir gözün gerçeklere bakarken bir gözünle hayallere dalmaktır.

Oya Erimiş

Öğretmen adaylarının düşünceleri:

“Bu eserde ekonomik güçlüklerin altında ezilen, omuzlarına aldığı çocuklarının sorumluluğunun kaygısını ve hüznünü yaşayan bir annenin çaresizliğini aktarmak istedik. Annenin hayalleri, gelecek beklentileri siyah çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Annenin kara kara düşündüğü durumu anlatılmaya çalışırken siyah gözler, donuk bakışlar ve mutsuz dudak olumsuz duygularını yansıtmaktadır. Annenin tellerden yapılmış saçlarında takılı kalmış siyah kuşlar hüznün, hapsolünmüşlüğün ve umutsuzlukların sembolü olarak kullanılmıştır.”

Bu bölümdeki iki eser oluşturulurken geçirilen süreç ‘her çocuğun eğitim almaya hakkı vardır’ alt teması kapsamında tartışılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada çocukların nitelikli bir eğitim ve mutlu bir aile ortamında yaşamaya haklarının olduğu öğretmen adayları tarafından tartışılmıştır. Eğitimin çocukların yeteneklerini, ilgilerini, becerilerini, öğrenme ihtiyaçlarını adil bir düzlemde gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda hem fikir olmuşlardır. Ancak işleyişte sürecin böyle yaşanmadığına yönelik gözlemlerini paylaşmışlardır. Bu bakış açısıyla iki farklı çerçevede birbirine zıt olanaklarda ve tutumlarda yetiştirilen çocukların görselleriyle bu düşüncelerini aktarmak istemişlerdir. Çerçevelerden çocukların zihinlerine doğru uzanan el eğitimcileri veya aileleri temsil etmektedir. Ellerin renkli veya siyah olması ise çocuklara sunulan tüm olanakların içeriğini yansıtırken çocukların kıyafetleri ve mimikleri de bu yansımalarla renklenmekte veya kararmaktadır.

3. Eser: Bize biraz renk verin!

Tablo 3

Kiminin yüzünde bir gülücük. Kiminin yaşına yakışmayan bir hüznün.

Derya Akgün

Öğretmen adaylarının düşünceleri:

“Bu çalışmamızda düşünceleri katı, belirli çerçeveler içerisinde ve aşılamayan geleneksel öğretmen tipinin yaratıcılığın zirvesinde olan çocuklara yönelik olumsuz etkisini anlatmak istedik. Öğretmenlerin çocukların içini karalar bağlatacak kadar kısıtlayan ya da onların rengârenk olan dünyasını ifade etmelerine olanak sağlayacak kadar destekleyen öğretmen tipleriyle farkındalık oluşturmak istedik.”

4. ve 5. Eser Grubu: Çeşit Çeşit İstismar: Bezden çocuklar ve tahtadan çocuklar istismarı anlatıyor.

Çocuk haklarına dair sözleşme maddesi: Çocuklar cinsel, fiziksel, duygusal sömürüye karşı korunma hakkına sahiptir.

Tablo 4

Doğurdun da benine ile yoğurdun anne?

Yusuf Hayaloğlu

Sözleşmenin bu maddesi kapsamında bir grup öğrenci bez bebeklerle farklı istismar türlerini anlatmıştır. Bez bebeklerden oluşturulmuş ürünlerde beş ayrı eser tanıtılmaktadır. Bir diğer grup tahtadan çocuklarla istismar boyutlarına yönelik farkındalığı artırmayı amaçlamışlardır. Öğretmen adayları temayla ilişkili her yaştan, ırktan, etnik gruptan ve ekonomik zeminden çocukların istismara maruz kalmalarına yönelik duydukları endişeyi yansıtmak istemişlerdir. Bu çerçevede öğretmen adayları

hem yetişkinleri hem de çocukları bilgilendirmek, önleyici çabalara destek sağlayabilmek amacıyla “bez bebekleri” ve “tahtadan çocukları” tasarlamışlardır.

Öğretmen adaylarının düşünceleri:

Tablo 5

Bezden gelin çocuk: “Bizler kız çocuklarımızın daha ergenliğe girmeden, okula gidemeden ya da tamamlayamadan evlenmek zorunda kaldıklarına yönelik bir çalışmayla sosyo-kültürel yapıdaki çarpıklığı dile getirmek istedik. Gelin çocukla küçük yaşta evlenmek zorunda bırakılan çocukların durumlarını ve duygularını göstermeyi amaçladık.”

Çocuğun gözündeki kurdele, takıları tanımadığı ve istemediği birisine hediyeymiş gibi verilmesini sembolize etmek amaçlı takılmıştır. Çocuk gelinin elindeki bebek onun hala çocuk olduğunu, tüm çocuklar gibi onun da oyun oynamaya hakkı olduğunu göstermektedir.

Tablo 6

Tahtadan gelin çocuk: “Ders içinde sunulan çeşitli görseller ve materyaller yardımlarıyla ürünümüzü birlikte tartışarak şekillendirdik. Ben çocuk gelinler üzerine bir çalışma yapmak istedim. Çünkü günümüzde hala küçücük çocukların evlenmesine izin veren aileler, onlara talip olabilen erkekler ve buna göz yuman bir toplum var. İnsanların bu konuda biraz daha duyarlı olmalarına yönelik farkındalık geliştirebilmek adına böyle bir ürün geliştirmeye karar verdim. Bir kız çocuğu maketiyle sadece okul çocuğu olabilecek bir çocuğun gelin olamayacağını anlatmak istedim. Bu düşünceler doğrultusunda bu kız çocuğunun kıyafetinin, alt kısmı gelinlik üst kısmını ise okul forması olarak hazırladım. Özgürlüğün, sağlık, eğitim, kişisel gelişim hakkının elinden alınması nedeniyle çaresizliğini, mutsuzluğunu ve güçsüzlüğünü donuk ifadesiz bir bakışın eşlik ettiği yüze yansıtarak ifade etmek istedim. Materyal tamamlandıktan sonra sahte çocuk gelinimin eteklerine, eserin aynı zamanda dili olsun diye gerçek çocuk gelinlerin hikâyelerini astım.”

Tablo 7

Bezden yarış çocuğu: “Önce sistemimizin içinde sınavları saylamakla başladık, sayarak bitmeyen bir liste vardı önümüzde, yıllar geçiyordu ama sınavlar bitmiyordu. Çocuklarsa daha yolun başındaydı, kucaklarına sınavların kitaplarını koyduk, baktık ki çocuğun boyunu aşıyor bazılarını çıkarmak zorunda kaldık. Sonra onu bekleyen soluk, mat ve bulanık dünyanın ne kadar güzel olduğunu görmesin diye kalın camlı gözlükleri taktık. Bizim anlatacak yazılı bir metne ihtiyacımız yoktu, kucağına bütün sınav listesini koymamız yeter, diye düşündük.”

Tablo 8

Tahtadan yarış çocuğu: “Çocuk hakları dediğimizde eğitim hakkı altında çocuklarımızın var oluş nedenlerini sadece okula gitmek, sınavlara girmek ve başarılı olmakla sınırlandıran bir sistemin içinde boğulan çocukların da var olduğunu gözlemledik. Bu kapsamda, çocukların gelişimleri için gerekli olan oyuna, arkadaşlarıyla zaman geçirmeye ihtiyaçları olduğunu anlatabilmek için sınavların içinde boğulan çocukları görselleştirerek konuya yönelik farkındalığı arttırmayı amaçladık. Çocuğun elindeki kitaplar küçük yaşlarda çocukların sınavlar ve kitaplarla boğuşmakta olduğunu, böylece çocukların doğal hakkı olan oyun oynama hakkını elinden alındığını somut bir şekilde göstermektedir. Hem velilerle hem de sınıf içinde çocuklarla çalışabileceğimiz bir araç olarak yararlanabileceğimizi düşündük.”

Tablo 9

Bezden işçi çocuğu: “Omuzlarında kocaman yükler taşıyan küçücük yorgun sokak çocuklarının okul yerine ağır koşullar altındaki işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmek için kitaplar yerine el arabası, çekiç, kürek, baret taşıyan inşaat şapkası takmış bir çocuk görseli yapmak istedik. Geçirdikleri olumsuz yaşantıları anlatan ürkek, mutsuz, kaygılı ve kızgın çocuk, çocuk gibi yaşamayı hak ediyordu.”

Tablo 10

Simitçi tahta çocuk: “Dersimizde çocuk haklarının üzerinden geçtik. Sonra simit satan, hayatını umutlarını hayallerini 75 kuruşa satan, ağır iş koşullarında ve eve ekmeğin parası götürmek için mevsimlik işlerde, sanayide, sokaklarda çalışan işçi çocuklarımızı düşündük. Onların zorlu mücadelesini özgün bir şekilde ifade edecek bir görsel hazırlamaya karar verdik. Çocuklukta geçirilen yoksul yaşantıların hem bedenlerine hem de zihinlerine yaptığı tahribatı eserimizdeki kötü kıyafetler, mutsuz yüz ifadesi ve esere iliştiirdiğimiz özlü sözlerle aktarmaya çalıştık.”

Tablo 11

Dayak yemiş tahta çocuk: Ülkemizde oldukça çok sayıda çocuğun ebeveynleri ya da yakın akrabaları tarafından fiziksel olarak istismar edildiği gerçeği hepimiz tarafından biliniyordu. Bu fiziksel istismarın yol açtığı fiziksel yaralar kadar duygusal travmanın çabuk iyileşemediğini de öğrenmiştik. Duyarsız, ilgisiz, sevgiden yoksun ebeveyn tutumlarıyla bebekliğini ve çocukluğunu geçiren çocukların çaresizliğini bir kez de biz dile getirelim istedik. Bir çocuğa hiç yakışmasa da böyle mutsuz elleri bomboş yüzü kadar yüreği de yaralı bir çocuğun görselini yapmaya karar verdik.

6. Eser: Hayat kimine kavun yedirir, kimine kelek!

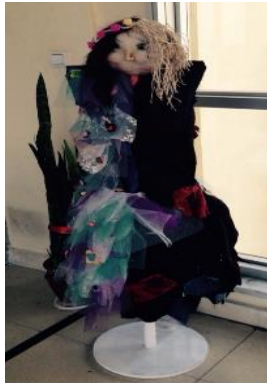
Çocuk haklarına dair sözleşme maddesi: Bütün çocuklar eşit haklara sahip olmalıdır.

Öğretmen adaylarının görüşleri ‘bütün çocuklar eşit haklara sahip olmalıdır’ alt teması kapsamında tartışılmıştır. Hayatın acımasız iki yönü üzerinde durulmuştur. Bu alt tema kapsamında dört farklı grubun gerçekleştirdiği dört ayrı ürün tanıtılmaktadır.

Öğretmen adaylarının düşünceleri:

“Ne çalışabiliriz diye epeyce düşündük, bulduğumuz fikirleri tartıştık, bazılarını eledik. Sonra biraz daha eledik, sonunda ortada tek bir şey kaldı “çocuk”. Fark ettik ki bizim işimiz, hayatımızın merkezi çocuk. Peki, biz öğretmenler onları nasıl görüyoruz diye sorduk kendimize. İddia ettiğimiz kadar değerlerini biliyor muyuz? Peki, onların duygularını ne kadar anlamaya çalışıyoruz? Bu eseri yaratırken en uzun süren aşamamızın düşüncelerimiz ve yorumlamalarımız doğrultusunda şekillenen amacımızı ortaya koymak olduğunu itiraf etmeliyiz.

Tablo 12

O zaman iki zıt çocuk bir bedende olsun dedik. Geleceğin öğretmenleri olarak bu farkı ortadan kaldırmak istedik. Onlara eşit imkânlar sunalım, onları geliştirelim, dedik. Tüm farklılıkları sınıfın kapısında bırakarak hepsini mutlu, yaratıcı, sağduyulu, üretken, kendine güvenen bireyler yapmak en büyük hedefimiz olsun, dedik. O yüzden eserimizde bu süreci bir yüzü gülen rengârenk çiçeklerle taçlanmış bir çocuk, diğer yarıda acılarıyla yoğrulmuş, siyahlara bürünmüş, dudağı bükük çocuk görüntüsü ile anlatmak istedik.”

7. Eser: Bütün kabahat leyleklerde!

Çocuk haklarına dair sözleşme maddesi: Bütün çocuklar eşit haklara sahip olmalıdır.

Tablo 13

Öğretmen adaylarının düşünceleri:

“Önce grup olarak öğretmen olmak ne demek, diyerek başladık tartışmaya. Ne demekti öğretmen, öğreten mi sadece? Hayır, bu kadar sığ olamaz bu kutsal görevin anlamı diye düşündük. Baktık ki içinde gelecek, umut, eşitlik, adalet ve sevgi de barındırıyordu bolca. Üstelik bizim çocuklarımız diye sözüne ettiğimiz öğrencilerimiz sadece sınıftaki çocuklar da olmamalıydı ayrıca. Buradan çıktık bu yola ve kar tanesi olarak başlayıp kartopuyla devam eden çiğ olmayı istedik, yıkmak o ayrımcı bilinçsiz düşünceleri. Aslında bütün kabahati leyleklerde bulduk. Çünkü leylekler değil miydi

hani Őu herkesi yuvalarına dağıtan? Ailelerimizi, etnik k kenimizi, maddi olanaklarımızı biz seçemiyoruz. Öyle ya kimse bu hayatı kendi se emedi bu leyleklerden birisi çocuğu üst sosyoekonomik aileye bırakırken diğeri çocuğu yoksul aileye bırakmaktadır.”

8. Eser: Bütün  ocuklar eşit haklara sahiptir. Yoksullar hariç mi?

 ocuk haklarına dair sözleşme maddesi: Bütün  ocuklar eşit haklara sahip olmalıdır.

Tablo 14

Öğretmen adayının düşünceleri:

“İnsanlar arasında oluŐan sosyal ve ekonomik sınıf ayrımı g c l n n g c s z  ezmesi Őeklinde hayatın her alanında kendini göstermekte. KiŐiliklerin ve ahlaki yapıların önemsenmediği, insanların sadece maddi g c leriyle değerlendirildiği bu toplumda, ezilmeden ezerek yaşamayı tercih edenlerin karşısında olduğumu göstermek ve vicdanlı her insan gibi benim de bu durumdan rahatsızlık duyarak farkındalık yaratmak amacıyla bu projeyi hazırlamak ihtiyacı duydum. Eserimde  ocuklarında eşit haklara sahip olmadığını anlatmanın yanı sıra çocuklarımızın da tüm bu olup bitenlere seyirci olduklarını ortaya koymak istedim. Bu nedenle, kerpiç  atısız bir evde ateŐ yakmaya çalışan bir çocuğu gökdelenlerin penceresinden bakarak gözlemleyen bir çocukla tamamlamak istedim.”

9. Eser: Bütün çocuklar eşit haklara sahiptir. Hiçbir çocuk ayrıma tabi tutulamaz.

Çocuk haklarına dair sözleşme maddesi: Bütün çocuklar eşit haklara sahip olmalıdır.

Tablo 15

Öğretmen adaylarının düşünceleri:

“Bazılarımız doğuştan ya da daha sonradan engelli olabiliriz. Engellerimizin olması özel bazı gereksinimlerimiz olduğu anlamına gelir. Burada şatonun üç kapısı bulunmaktadır. Her bir kapıyı açtığımızda farklı engelleri olan çocuklar ile karşılaşıyoruz.”

Materyal ile sınıf ortamında farklı çalışmalar gerçekleştirerek konuya yönelik farkındalık geliştirmek amaçlanmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Materyal Geliştirme dersi kapsamında öğretmen adaylarının günümüzün sorunlarına yönelik farkındalık geliştirebilecekleri, soyut kavramları kaliteli sanatsal etkinlikler yaparak aktarabilecekleri bir bakış açısı geliştirmeleri desteklenmiştir.

Aynı zamanda, öğretmen adaylarına görsel mesajları anlayabilme ve görsel düşünme yetilerini harekete geçiren yaşantılar sunulmuştur. Bu süreçte öğretmen adaylarının kendi duygularını, düşüncelerini ve algıladıklarını kendi yorumlarıyla dışa vurmaları, kendilerini farklı özgün materyaller kullanarak özgürce ifade etmelerine olanak sağlamak (Çelebi Erol, 2016) önemsenmiştir. Nitekim aynı kavram üzerinde çalışmalarına rağmen, materyal zenginliğinin çeşitli özgün yorumları nasıl geliştirdiğine ve eserlerde nasıl ciddi farklılıklara yol açtığını gözlemleme olanağı yakalayabilmişlerdir. Öğretmen adaylarından dersle ilgili genel bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Bir öğretmen adayının örnek cümleleri bu ders kapsamında yaşadığı değişimi çok net anlatmaktadır:

“Dersin başında kilitlenmiştim. Hiçbir şey üretemeyecek kadar kendimi yetersiz hissediyordum. İlerleyen haftalarda kafamda pek çok düşünce uçmaya başladı. Bunları paylaştıkça, üretebileceğime yönelik olasılıklar arttıkça ve sorunlar aşıldıkça kendimi güvende hissetmeye başladım. Farklı ürünler düşündüğümde, bunları oluşturabildiğimde hem kişisel olarak hem de becerilerimde gelişmeler hissediyordum. Bir fikrin ortak bir çalışmayla nasıl zenginleştirilebileceğini, giderek daha da geliştirilebileceğini deneyimleme şansı yakaladım.”

Okul öncesi dönemde gerçekleştirilecek sanat etkinlikleriyle çocuklar dil ve görsel algı becerilerini harekete geçirmekte, yaratıcı bir düşünme süreci içine girmektedirler. Dolayısıyla bu sürecin kendisi çok kıymetlidir. Çünkü çocuklar konuyla ilgili düşüncelerini organize etmeyi yaşayarak öğreneceklerdir. Ayrıca, bu etkinliklerde kullanılan görsel semboller fikirlerin ortaya çıkarılıp bu fikirler üzerinde konuşulmasında önemli bir rol oynamaktadır (Newton, 1995). Literatürde, sanat eğitiminin yaratıcılığı geliştirdiği ve çok yönlü bir sanat eğitimiyle çocukların daha yaratıcı olabilecekleri tespit edilmiştir (Gönen, Aydos & Erdem, 2016; Uysal, 1999). Ayrıca, dünya çapında erken dönemdeki sanat eğitim programları incelendiğinde, bu programların bir hayli gelişmiş olduğu görülmektedir (Acer, 2015).

Bu çalışmada amaçlanan öğretmen adaylarının okul öncesi eğitim programının kazanım ve göstergelerini göz önünde bulundurarak küçük çocuklarla birlikte gerçekleştirecekleri sanat etkinliklerinin niteliğine yönelik bakış açılarını değiştirmek ve farkındalıklarını arttırmaktır. Bu kapsamda öğretmen adaylarının sanat ve estetik kazanımlarının gelişimine destek olabilecek alana yönelik bir ders örneği sunulmuştur. Elbette ki estetik ve sanat uzmanlık gerektiren kendi başına bir bilim alanıdır. Söz konusu uzmanlık alanlarından araştırmacılar ile disiplinler arası ortak çalışmaların yapılması alanda verilecek olan ders içeriklerini zenginleştirilebilecektir. Bu bakış açısı doğrultusunda söz konusu ders kapsamında ortaya çıkan eserlerin bir sanat uzmanının değerlendirilmesine sunulmaması ve ilgili uzmanların bazı derslere davet edilmemesi çalışmanın bir sınırlılığı olarak ele alınabilir. Lisans döneminde öğretmen adaylarının sanat ve estetiğe yönelik bakış açılarını olabildiğince farklı sanat dallarından uzmanlar eşliğinde desteklemek

öğretmen olarak görev aldıklarında çocuklara eğitim sürecinde estetik ve sanatsal olanakları sağlayabilmelerini de beraberinde getirebilecektir.

Sonuç olarak, öğretmenlerin aktif bir eğitim sürecinden geçmeleri önemli bulunmaktadır. Böylelikle, öğretmenlerin çocuklarla yapacakları sanat eserleri üzerine konuşurken gerek kullanacakları dil ile gerekse tutum ve davranışlarıyla çocuklara örnek olacakları öngörülmektedir. Böylelikle, sadece sanat etkinlikleri kapsamında değil, gün boyu öğretmenlerin çocuklara uygun bir model oluşturmaları, sanatı çocukların günlük yaşamları ile ilişkilendirebilmelerine olanak sağlayacaktır. Bünyesinde sanat ve estetik konusunda ders bulundurmayan öğretmen yetiştirme lisans programlarına da bu konulara yönelik seçmeli dersler eklenebilir. Derslerde üretilen materyaller sergiler aracılığıyla konuyla ilgilenen bireylerle paylaşılabilir. Dersler kapsamında öğretmen adaylarıyla üretilen materyallerin alanda çocuklarla uygulanması ve bu uygulamaların değerlendirilmesi yapılabilir. Okul öncesi dönemde sanat eğitimi estetik konularında farklı katılımcılarla çalışmalar yürütülebilir. Öğretmen adaylarının sanat ve estetik konularında deneyim kazanmaları sağlanabilir. Bunlara ek olarak, öğretmen adaylarıyla üretilmiş olan materyaller hakkında derinlemesine görüşmeler yapılarak öğretmen adaylarının süreçle ilgili algıları ortaya çıkarılabilir. Ayrıca, bu materyaller örnek teşkil etmesi açısından bilimsel toplantılarda diğer akademisyen ve eğitimcilerle paylaşılabilir.

Bu çalışma, 2014-2015 eğitim yılında yürütülmüş olan Materyal Geliştirme dersi kapsamında öğretmen adaylarının geliştirmiş olduğu materyaller arasından seçilmiş olan dokuz materyal ile sınırlıdır. Bu bağlamda, gelecek çalışmalar daha geniş örnekler üzerinden daha farklı temalarla tekrarlanabilir.

Teşekkür: “Bu çalışmada yer alan öğretmen adaylarına duygu, düşüncelerini ve eserlerini paylaştıkları için çok teşekkür ederiz.”

KAYNAKLAR

- Abacı, O. (2011). *Okul öncesi çocuk ve sanat eğitimi*. Erişim tarihi: 10 Mart 2016, <http://oyaabacisanategitimi.blogspot.com.tr/2011/12/okul-oncesi-cocuk-ve-sanat-egitimi.html>
- Acer, D. (2015). The arts in Turkish preschool education. *Arts Education Policy Review*, 116, 43–50.
- Alaman, Ş. N. (2014). *Afişlerin Görsel ve İşitsel Olarak İncelenmesi*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Tasarımı Anasanat Dalı Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Altundağ, M., Ural, M., Eratay, E., Aydoğan, Y. (2017). Yetersizliği olan ve olmayan okulöncesi çocuklara verilen seramik eğitimi ve uygulamaların değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 1-16.
- Broudy, H. S. (1972). *Enlightened cherishing: An essay on aesthetic education*. Urbana: University of Illinois Press.
- Cevher Kalburan, N. (2012). *Erken çocukluk döneminde yaratıcılık ve sanat*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Consortium of National Arts Education Associations (1994). *National standards for arts education*. Reston, VA: The National Association for Music Education.
- Çelebi Erol, C. (2016). Sanat eğitimi ortamlarında yaratıcı düşünce olanakları. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1418-1422.
- Eisner, E. W. (1985). Why art in education and why art education. In *Beyond creating: The place of art in America's schools* (pp. 64-69). LA: Getty Center for Education in the Arts.
- Ercivan Zencirci, D. (2012). Okul öncesi dönemde resim eğitimi dersi kolaj uygulamaları. *Ege Eğitim Dergisi*, 13(2), 76-90.
- Feeney, S. & Moravcik, E. (1987). A thing of beauty: Aesthetic development in young children. *Young Children*, 42(6), 7-15.
- Fox, J. E. & Schirmacher, R. (2014). *Art and creative development for young children* (8th ed.). Stamford, CT: Cengage Learning.
- Gönen, M., Aydos, E., H. & Erdem, A., Ü. (2016). Experiences of candidate preschool teachers on art education and implementations. *International Journal of Innovative Research in Education*, 3(1), 42-49. doi: <http://dx.doi.org/10.18844/ijire.v1i1.118>
- LeCompte, M. D. & Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52, 31-60.
- Lowenfeld, V. & Brittain, W. L. (1970). *Creative and mental growth* (5th ed.). New York: Macmillan.
- MEB. (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Newton, C. (1995). *Language and learning about art. The visual arts and early childhood learning*. Thompson, C. (Ed.). Reston, VA: NAEA.

- Özal Göncü İ. (2016). 4-6 yaş anaokulu çocuklarına uygulanan müzik eğitiminin müziksel ses ve işitsel algı gelişimlerine etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (İpekyolu Özel Sayısı), 2382-2392.
- Temel, Z. F., Kaynak, B., Pash, H., Demir, H. & Çemrek, B. (2016). Montessori eğitim kurumlarındaki çocukların görsel algı ve çizim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2595-2608.
- Wix, L. (2009). Aesthetic empathy in teaching art to children: The work of Friedl Dicker-Brandeis in Terezin. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 26(4), pp. 152-158.
- Yazıcı, E., Baydar, I., Y. & Pınarcık, Ö.(2016). Okul öncesi öğretmenlerinin sanata ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 74-88, DOI: 10.19160/e-ijer.80596
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırmalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.